

РОЗДІЛ 5. ВПЛИВ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ НА ФІНАНСОВУ ПОВЕДІНКУ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОМПАНІЙ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Аналіз 100 найбільших нефінансових ТНК світу за вартістю загальних і зарубіжних активів демонструє, що ці компанії належать переважно до таких галузей світової економіки як автомобільна; нафтогазова; виробництво обладнання (електричного, електронного обладнання, комп'ютерів і комплектуючих, транспортного); телекомунікації; електро-, газо- і водопостачання; хімічна та фармацевтична промисловість; виробництво продуктів харчування, алкогольних і безалкогольних напоїв, тютюнових виробів [1]. Крім того, значна частка зарубіжних активів належить ТНК, які зайняті в таких галузях, як металургія, виробництво неметалевої мінеральної продукції, ЗМІ, гірничодобувна промисловість, целюлозно-паперове виробництво. Отже, в цілому можна відзначити, що високим рівнем транснаціоналізації відрізняється абсолютна більшість галузей економіки, які мають найбільш суттєвий вплив на навколишнє середовище.

До прийняття Монреальського протоколу до Конвенції ООН про захист озонового шару [2] тільки одна транснаціональна корпорація – DuPont (країна базування США) – виробляла близько 25% хлорфторвуглеців, що руйнують озоновий шар [3]. В кінці 1980 – початку 1990-х рр. двадцять найбільших міжнародних компаній – виробників пестицидів контролювали 94% світового ринку цієї продукції, а двадцять компаній – провідних виробників алюмінію – 90% світового виробництва бокситів, який має вкрай негативний вплив на навколишнє середовище. [3] Крім того, на транснаціональні корпорації вже в кінці 1980-х рр. припадала значна частина викидів парникових газів: близько половини антропогенних викидів вуглекислого газу, від 10 до 20% викидів метану, близько двох третин викидів хлорфторвуглеців і приблизно половина викидів оксиду азоту і озону [4].

Список «екологічно брудних» галузей, складений ЮНКТАД, включає: хімічну, гірничодобувну (видобування мінералів, включаючи нафту, газ, вугілля і руди металів), целюлозно-паперову промисловість, виробництво цементу, скла і кераміки, а також металургію та металообробку [1]. Цей перелік в основному базується на обробці даних обліку джерел токсичних викидів в США, де моніторинг проводиться по більш ніж 200 речовин. В той же час дані галузі по-різному впливають на навколишнє середовище: одні мають більший вплив на водне середовище, інші – на ґрунти, повітря, біорізноманіття тощо.

Таким чином, можна відзначити, що діяльність ТНК є однією з основних причин екологічних проблем у багатьох країнах світу. У той же час саме ТНК володіють фінансовими, технологічними та іншими ресурсами для вирішення цих проблем. І для того, щоб направити ресурси корпорацій на природоохоронні цілі й поліпшити екологічну практику ТНК, держави та міжнародні організації використовують різні підходи до ринкової та адміністративно-правовий мотивації підприємництва.

Щодо впливу господарської діяльності, в тому числі діяльності ТНК, на навколишнє середовище вчені [5] виділяють чотири основні підходи, якими керуються компанії, держави, а також саме суспільство.

Перший підхід – «екологічний нігілізм» – полягає в ігноруванні екологічної складової розвитку. Відповідно прийняття економічних рішень в галузі виробництва й споживання не враховує екологічних та природноресурсних обмежень. В свою чергу, дослідники розрізняють тотальний й приватний «екологічний нігілізм». Тотальний заперечує важливість екологічної складової економічного розвитку в принципі, а приватний заперечує або недооцінює тільки окремі екологічні тенденції. Тотальний «екологічний нігілізм» переважав до 60-70-х рр. ХХ ст. На думку його прихильників, існує більш важливі проблеми, а «екологія – це проблема багатих». Щодо прикладів приватного «екологічного нігілізму», то можна визначити заперечення багатьма сучасними економістами та політиками взаємозв'язку між діяльністю людини й глобальною зміною клімату.

Другий підхід – неомальтузіанство – розвиває ідеї англійського економіста Т. Мальтуса (1766-1834 рр.), який сформулював постулат про обмеженість ресурсів: населення зростає в геометричній прогресії, в той час як обсяги їжі та інших засобів для існування, які виготовляє людство, – тільки в арифметичній. Отже, відповідно другому закону Мальтуса зростання населення планети призводить до порушення екологічної рівноваги. Однак, прихильники неомальтузіанства не враховують досягнень НТП, появи нових джерел енергії й ефективних способів економії ресурсів. Як консервативна концепція неомальтузіанство пропонує лише один спосіб вирішення екологічних проблем: обмеження зростання господарської діяльності та споживання. А це при відмові від погіршення якості життя, на їх думку, можливо лише при обмеженні зростання чисельності населення. Неомальтузіанство впливає на державну політику та інші фактори зовнішнього середовища підприємництва в різних формах. Так, наприклад, ажіотаж навколо обмеженості ресурсів неодноразово призводив до надмірної спекулятивної премії в ціні нафти й зростаючого тренду в ціні на вуглеводи в 1990-2000-і рр. Хоча в стратегічній перспективі й із урахуванням нових технологій нафта не є єдиним енергоносієм.

Третій підхід «екологічний технократизм», на відміну від неомальтузіанства, підтримує досягнення НТП у галузі раціонального природокористування. Так, існує безліч прикладів того, що нові технології забезпечували прорив в одній або декількох галузях економіки, як з точки зору економічної ефективності, так і зниження, запобігання негативному впливу на навколишнє середовище. Наприклад, технологія горизонтального буріння дозволила багаторазово знизити негативний вплив на водне середовище при розробці нафтогазових запасів на суші, шельфі й збільшити коефіцієнт їх видобутку, що підвищило рентабельність експлуатації родовищ [6].

До прихильників «екологічного технократизму» відносяться і послідовники «концепції достатку» [7], згідно з якою науково-технічний прогрес може взагалі ліквідувати залежність від природних ресурсів шляхом створення їх штучних замінників, наприклад, синтетичних матеріалів.

Ця концепція є найбільш перспективною в контексті державного і корпоративного управління – екологічність товарів і послуг стає важливим фактором конкурентоспроможності. В результаті цей підхід використовується передовими компаніями світу, а також при розробці економічної і екологічної політики більшості західних постіндустріальних країн. В практичній діяльності він реалізується, по-перше, у вимогах (найчастіше законодавчих) застосування найкращої з наявних технологій, особливо в екологічно чутливих регіонах, а по-друге, в стимулюванні інновацій.

У той же час далеко не всі країни світу пройшли через стадію індустріалізації, й в економіці розвинених країн також зберігаються традиційні галузі, хоча їх частка і зменшується. Тому на глобальному рівні під егідою ООН був розроблений інший, четвертий підхід – концепція сталого розвитку, яка відображає в цілому ідеї «екологічного технократизму», але більше уваги приділяє соціальним і демократичним імперативам. Зокрема, пропонується передавати екологізовані технології розвиненими країнами країнам, що розвиваються, як на макро-, так і на мікрорівні.

Відповідно доповіді Комісії Брунтланд «Наше спільне майбутнє» сталий розвиток – це розвиток, при якому задовольняються потреби людей, які живуть сьогодні, а також зберігається можливість задовольняти свої потреби й у майбутніх поколінь [8]. Отже, суть підходу полягає в переході світової економіки на сталий розвиток, відповідальність за який повинні розділити держави, міжнародні урядові та неурядові організації, а також компанії, насамперед ТНК. Декларована мета переходу світової економіки на сталий розвиток прихильниками цієї ідеї вважається в принципі досяжною.

Аналіз звітів найбільших компаній світу демонструє, що в більшості ТНК вимірюють «стійкість» на підставі трьох параметрів: непогіршення або поліпшення ситуації в економічній, екологічній та соціальній сферах. Відповідно в екологічній сфері розвиток може бути визнано стійким при дотриманні умов: 1) використання поновлюваних природних ресурсів здійснюється в обсягах, що не перевищують темпи відтворення; 2) відходи і викиди виробляються в обсягах, що не перевищують здатність екосистеми до їх поглинання; 3) непоновлювані ресурси використовуються «майже стійким» чином за рахунок заміщення їх поновлюваними ресурсами та впровадження нових технологій і ноу-хау [7; 9].

Підхід до господарювання на основі концепції сталого розвитку універсальний та може застосовуватися на рівні всіх суб'єктів світового господарства: в розвинених країнах і країнах, що розвиваються, державах з перехідною економікою, ТНК і міжнародними організаціями. Проте невиконання завдань, поставлених на конференціях ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро (1992 р.), Нью-Йорку (1997 р.) і Йоганнесбурзі (2002 р.), обумовлює скептичне ставлення до ідей сталого розвитку з боку багатьох політиків і економістів. Концепцію сталого розвитку не можна вважати бездоганною. Тому наукові центри, урядові та неурядові організації, а також самі ТНК шукають нові підходи до виходу з екологічної кризи в умовах подальшого економічного розвитку.

Отже, природоохоронна політика розглядається в якості стратегічного пріоритету все більшою кількістю великих міжнародних корпорацій. Серед головних чинників екологізації діяльності ТНК на сучасному етапі виділяють необхідність виконання державних законодавчих норм, постійне посилення яких вимагає швидкого прийняття відповідних заходів, а також застосування державою різноманітних інструментів природоохоронної політики, стимулюючих компанії до зниження витрат.

В результаті, господарські рішення транснаціональних компаній, більш-менш прийнятні з екологічної точки зору, під впливом великої кількості чинників, можна розподілити на чотири групи [6]:

- 1) державне регулювання в екологічній сфері на місцевому, національному та міжнародному рівні;
- 2) вимоги споживачів до екологічних властивостей товарів і екологічної практики їх виробництва;
- 3) екологічна політика компаній конкурентів;
- 4) природоохоронні вимоги ділових партнерів, зокрема у сфері страхування та кредитування.

Значний вплив на діяльність ТНК має формування нових цінностей у суспільстві, що викликало підйом екологічної активності, особливо після масштабних аварій в Індії та Чорнобилі. Нещодавні аварії, зокрема розлив нафти зі свердловини компанії BP в Мексиканській затоці в 2010 р. та наслідки землетрусу в Японії в 2011 р., знову привернули увагу громадськості до небезпечної для екології діяльності ТНК. Також важливу роль в екологізації діяльності відіграє й стурбованість компаній щодо власної екологічної репутації з боку інших компаній і організацій, поява нових можливостей. В результаті екологія стає значущим чинником підвищення міжнародної конкурентоспроможності компанії в умовах посилення глобальної конкуренції. В той же час, вплив природоохоронного фактора в значній мірі реалізується через екологічну політику держав.

Дослідження [10] взаємозв'язку конкурентоспроможності та природоохоронного фактора пов'язані з різними підходами до аналізу.

Відповідно до першого підходу дослідники звертають увагу на негативний аспект впливу жорсткості екологічного законодавства на конкурентні переваги, оскільки це викликає підвищення витрат і зниження ефективності виробництва «брудних» галузей. Ступінь впливу залежить від еластичності різних галузей і величини природоохоронних витрат.

Другий підхід заснований на роботах професора Гарвардської школи бізнесу М. Портера, який показав, що природоохоронні заходи можуть підвищити конкурентні переваги держав і компаній. Прикладами є Японія, Німеччина та США навіть в такій екологічно брудній галузі як хімічна.

Ряд дослідників [10] відзначають, що підвищення конкурентних переваг компаній внаслідок посилення природоохоронного законодавства може сприяти витісненню з ринку конкурентів, включаючи іноземних, які не мають можливості здійснювати достатні інвестиції для виконання високих екологічних стандартів. Так в США на початку 1990-х рр. прийняття

законодавства щодо підвищення стандартів з утилізації відходів було відкладено, але згодом найбільша американська компанія з управління твердими відходами Waste Management наполягла на їх запровадженні, що призвело до виходу з ринку окремих фірм і стало перешкодою появи нових конкурентів.

Таким чином, можна відзначити, що при виконанні певних умов заходи зі захисту навколишнього середовища здатні не тільки не понизити, але й підвищити міжнародну конкурентоспроможність транснаціональних корпорацій і, відповідно, галузі та держави в цілому. Окрім того, екологічно орієнтована економіка забезпечує підвищення міжнародної конкурентоспроможності держави шляхом поліпшення умов життя й здоров'я, збільшення тривалості та якості життя працездатного населення. Там, де окрема компанія може і не отримати негайної віддачі від капіталовкладень в екологію, в масштабі країни такі переваги більш очевидні. Зокрема, посилення норм очищення повітря може призвести до зростання витрат окремих фірм, але в масштабах країни такі заходи будуть мати позитивний ефект завдяки зменшенню захворюваності населення.

Компанії можуть підвищити екологічну конкурентоспроможність за рахунок зростання ефективності діяльності в результаті зниження виробничих витрат за рахунок зменшення споживання ресурсів і енергії, а також грамотного управління відходами. Так, компанія ІКЕА перейшла до використання «плоскої упаковки», що дозволило їй збільшити завантаження транспорту та економити 15% палива на кожну одиницю продукції. [11]

Можливості підвищення конкурентоспроможності реалізуються також завдяки мінімізації екологічних ризиків і зменшенню у зв'язку з цим страхових витрат.

Компанії, що виконують природоохоронні вимоги, мають кращі можливості доступу до фінансових ресурсів. Більше 650 найбільших міжнародних інвестиційних банків, зокрема Citigroup, Credit Suisse, World Bank, International Finance Corporation і US Millennium Challenge Corporation, з 2006 р. здійснюють свою інвестиційну діяльність виконуючи «принципи відповідального інвестування», що враховує екологічні та соціальні показники, зокрема, не заохочуючи видачу кредитів у випадку, якщо проект позичальника не відповідає природоохоронним вимогам.

Екологічна репутація компаній сприяє і підвищенню їх капіталізації. Дослідження підтверджують прямий зв'язок між екологічними характеристиками діяльності компаній і фінансовими показниками. Так, одне з досліджень списку компаній «Standard & Poor's 500» показало, що скорочення викидів токсичних хімічних речовин на 10% сприяло зростанню ринкової вартості компаній на 380 млн. дол. США, зокрема збільшення капіталізації залежить від сфери діяльності: у традиційно «брудних» галузях вплив екологізації виробництва на вартість акцій вище [12].

В той же час, лише реальні природоохоронні заходи можуть сприяти поліпшенню фірмової репутації. Деякі види продукції, що позиціонуються як екологічно чисті, згодом не виправдовують очікування, що завдає шкоди

репутації компаній і навіть самій ідеї екологізації виробництва. Яскравим прикладом є використання біопалива першого покоління (з цукру, крохмалю, тваринних і рослинних жирів), яке сприяло підвищенню цін на продовольство і стало розглядатися як загроза його можливої нестачі.

Екологізація діяльності компанії відіграє важливу роль і для зайнятих на підприємстві працівників. Усвідомлення ними належності до компанії, що піклується про навколишнє середовище, стимулює їх інтеграцію в корпоративну культуру і підвищує мотивацію до більш ефективної роботи.

Одним з важливих факторів екологізації діяльності та підвищення конкурентоспроможності в умовах глобалізації є попит з боку інших ТНК. Для підтримки репутації зростаюче число компаній поширюють свої екологічні стандарти на всю вартісну ланцюжок виробничої діяльності. До них відносяться Caterpillar, Chiquita, Dole, DuPont, Ford, Fujitsu, Herman Miller, IBM, Starbuck's, Royal, Unilever та багато інших. Таким чином, країни, що розвиваються і держави з перехідною економікою також виявляються залученими в процес екологізації виробництва.

Можливості підвищення міжнародної конкурентоспроможності багато в чому пов'язані з розробкою нових технологій і завоюванням нових ринків в умовах динамічного розвитку досить ємкого світового ринку екологічно чистої продукції, що включає багато сфер виробництва та послуг. Прикладом успішного використання можливостей створення нової продукції «проривних» технологій є гібридний енергоефективний автомобіль «Toyota Prius», реалізація якого дозволила збільшити прибуток компанії та зберегти ринкову вартість акцій.

Дослідження демонструють, що окремі компанії успішно використали фінансово-економічну кризу 2008-2009 рр. для завоювання і зміцнення позицій на екологічному ринку. Наприклад, компанія Siemens, незважаючи на кризу, розширила поставки екологічної продукції до 25 млрд. дол. США в 2011 р. з 19 млрд. в 2008 р. [13]

Практичним доказом того, що екологічний чинник може підвищити конкурентоспроможність, є участь багатьох великих компаній в добровільних програмах по зниженню рівня забруднення, в першу чергу, екологічно «брудних» – хімічної, металургійної, нафтової, лісової та ін. Так, в останні роки значна частина добровільних зобов'язань включає ініціативи щодо зниження викидів парникових газів, з якими виступають лідери американського і міжнародного бізнесу – United Technologies, Intel, American Electric Power, DuPont, BP, Alcoa, Dow Chemical, General Motors, Xerox та ін.

Більш того, ТНК у ряді випадків стають ініціаторами введення і посилювання національних і міжнародних природоохоронних норм, приймають попереджувальні заходи для отримання конкурентних переваг. Прикладом є активна участь таких компаній, як Du Pont і ICI в переговорах щодо укладення Монреальського протоколу по обмеженню викидів озоноруйнуючих речовин [2]. Компанії, усвідомлюючи неминучість введення заборони на виробництво хлорфторвуглеців і високу вартість нових видів продукції, лобіювали підписання протоколу з тим, щоб зберегти лідерство на світових ринках. Багато

європейських автомобільних компаній з метою отримання конкурентних переваг заздалегідь почали випускати продукцію за стандартами щодо вихлопів відпрацьованих газів євро-5 і євро-6 (для вантажівок), хоча перші такі норми набрали чинності у вересні 2009 р., а другі будуть діяти лише з вересня 2014 р.

Крім того, слід зазначити, що в умовах посилення глобальної конкуренції транснаціональний бізнес розробляє і ефективно використовує розгалужену систему заходів в рамках власної екологічної стратегії, застосування яких стає необхідним як для просування нової продукції на ринку, так і для збереження вже завойованих позицій.

Екологізація діяльності, як правило, забезпечує зростання конкурентних переваг в довгостроковій перспективі. Це пов'язано з тим, що важливою умовою підвищення конкурентоспроможності є впровадження інновацій, а не інвестування в обладнання по усуненню наявних забруднень, хоча останнє в деяких випадках теж може призвести до зростання конкурентних переваг. У цих цілях найбільшу ефективність доводить застосування економічних інструментів державної політики, які більш ніж директивні інструменти сприяють впровадженню інновацій.

Без залучення масштабних інвестицій практично неможливо вирішити масштабні й складні завдання охорони навколишнього середовища. Поки цих капіталовкладень недостатньо для того, щоб змінити існуючі тенденції, однак екологічні витрати мають тенденцію до зростання. Так, окремі дослідники засвідчують переорієнтацію світової інвестиційної діяльності в бік екологічних галузей і вирішення проблем навколишнього середовища. При цьому, активізація екологічного інвестування відбувається на всіх рівнях – фірмовому, державному, міжнародному. За оцінками дослідницької компанії Environmental Business International світовий ринок технологій, обладнання та послуг, спрямованих на зниження і запобігання негативного господарського впливу на навколишнє середовище, а також на реабілітацію природного середовища, в 2005 р. оцінювався в 652 млрд. дол. США [14, с. 5-6].

В період фінансово-економічної кризи в умовах обмеженості коштів державні екологічні інвестиції значно збільшилися для вирішення комплексних завдань: стимулювання економічного зростання, зайнятості, скорочення споживання енергії, запобігання коливань цін на неї і зниження при цьому емісії парникових газів. За даними дослідницької компанії Блумберг Нью Енерджи Фінанс, близько 188 млрд. дол. США з державних програм стимулювання економіки 15 найбільших країн з осені 2008 р. до початку 2010 р. було призначено для розвитку заходів, пов'язаних з екологізацією економіки та зміною клімату. [15, с. 53]. Лідирують по вкладенню в «зелені» проекти в рамках антикризових програм стимулювання азіатські країни, зокрема, Китай, Японія, Республіка Корея, та Австралія. Питома вага інвестицій, прямо спрямованих в екологічні проекти, в пакеті антикризових заходів по відновленню економіки склала в 2008 р. у Бельгії – понад 50%, Республіці Корея – 32%, Франції – 39,3%, Японії – 10,4%, Данії – 10%, Китаї – 5,25%, а їх частка у ВВП дорівнювала 1,47% в Республіці Корея та 0,76% у Китаї [16]. Крім цього значні кошти були виділені на податкові пільги, позики та інші

заходи державної природоохоронної політики. За даними ОЕСР, в цілому питома вага екологічних інвестицій в антикризовому пакеті стимулювання економіки Китаю в 586 млрд. дол. досягла майже 40%. [17, с. 28]

Реальна роль державного інвестування ще вище, а, значить, в сукупності з національною екологічною політикою є одним із найважливіших стимулів здійснення капіталовкладень в охорону навколишнього середовища для компаній. Згідно з оцінкою, кожен долар державних коштів, як правило, стимулює приплив 3-15 дол. США приватних капіталовкладень [18].

Інвестиції приватних компаній тільки у відновлювану енергетику в 2009 р. склали в Азії, Австралії та Океанії – 40,8 млрд. дол. США, Америки – 32,3 млрд., Європі – 43,7 млрд. [19] Значна частина екологічних капіталовкладень ТНК здійснюється у формі прямих зарубіжних інвестицій (ПЗІ), які останні роки значно зросли. Головною сферою капіталовкладень стали проекти, що передбачають зниження емісії парникових газів. Тільки в трьох ключових екологічних галузях (альтернативні джерела енергії, переробка вторинної сировини і низьковуглеводні екологічно чисті технології) в 2009 р. вони зросли до 90 млрд. дол. США, зокрема основна частина ПЗІ в галузі низьковуглеводної енергетики здійснювалася в країнах, що розвиваються [1, с. 111].

Тенденцією останніх років стала поява в цій сфері нових інвесторів з країн, що розвиваються, і ТНК інших галузей. У 2003-2009 рр. близько 10% таких проектів було реалізовано компаніями країн, що розвиваються, і країн з перехідною економікою [1].

Активізувалася інвестиційна діяльність в природоохоронній галузі і на міжнародному рівні, зокрема, міжнародних організацій, банків, пенсійних, венчурних, приватних акціонерних, партнерських та інших фондів. Особливу активність виявляють європейські, азійські та латиноамериканські банки.

Існуючі дослідження [10] демонструють, що важливою тенденцією інвестування останніх років стало значне зростання вкладень в екологічні інновації, які все більше стають однією з центральних ланок інноваційної політики багатьох держав – інновації в природоохоронній сфері сприяють зниженню забруднення навколишнього середовища, екологічних витрат, стають одним із головних чинників розвитку країн і вирішення найгостріших проблем країн, що розвиваються: доступу до чистої води, отримання енергії, охорони здоров'я тощо. Сьогодні поняття екоінновацій включає не лише технологічний аспект, а й зростаючу роль набувають соціальні цілі, які також є показником нової орієнтації економічного розвитку.

Багато країн переорієнтують інвестиції в наукові дослідження, які є важливим компонентом екологічних інновацій, в напрям охорони навколишнього середовища. У багатьох країнах діють масштабні державні плани і програми стимулювання розробки екологічних технологій та інновацій. Найбільші темпи зростання в останні роки демонструють державні та приватні інвестиції в наукові дослідження і комерціалізацію нових технологій в області підвищення енергоефективності та альтернативної енергетики. Також, значну роль у розробці та впровадженні екоінновацій відіграють ТНК, використовуючи їх як можливість підвищення конкурентних переваг.

В рамках реалізації моделі екологічноорієнтованого зростання значно збільшилась в останні роки технологічна та фінансова допомога країнам, що розвиваються, розвиненими державами, великими компаніями і міжнародними організаціями. Рішення екологічних проблем вимагає значних капіталовкладень, проте ці країни в переважній більшості не володіють технологічними та фінансовими можливостями переходу на нові умови розвитку, тому ключовим напрямком допомоги є передача технологій у сфері альтернативної енергетики. Це дозволяє підвищити енергоефективність економіки та енергетичну безпеку енергозалежних країн, прискорити вихід з кризи, одночасно сприяючи вирішенню природоохоронних проблем. В результаті, вигоду отримують всі країни й на глобальному рівні з'являється можливість поліпшення екологічної ситуації. Виграють й від участі в такій допомозі ТНК – поліпшується їх репутація, розширюються ринки збуту продукції, послуг, технологій.

Реакція різних ТНК на одні й ті ж зміни в екологічній сфері неоднозначна. Під впливом «екологізації» попиту й вимог ділових партнерів одні компанії вдосконалюють екологічну практику і використовують природоохоронну складову в конкурентній боротьбі, інші, навпаки, намагаються протидіяти або стримувати «екологізацію» зовнішніх факторів. Часто одна і та ж ТНК в різних країнах дотримується різних варіантів екологічної політики. Наприклад, діяльність нафтогазової компанії Shell в Канаді заслужила високу оцінку екологів, а в Нідерландах, Нігерії, Росії та інших країнах компанія жорстко критикується «зелених».

Спроби економістів [20] з'ясувати, які тенденції в екологічній практиці ТНК є переважаючими, призвели до появи декількох суперечливих гіпотез. Основними з них є наступні.

Гіпотеза про пошук інвесторами «країн-гаваней» з найменш розвиненим екологічним регулюванням. Припускає, що ТНК, прагнучи не попадати під сурове екологічне законодавство, переміщують виробництво в країни з менш розвиненим природоохоронним регулюванням. А держави, в свою чергу, знижують екологічні вимоги задля залучення прямих іноземних інвестицій. Разом з тим, практично всі дослідники відзначають тенденцію переведення виробництва з розвинених країн у країни, що розвиваються, де відносно низькі витрати виробництва. Також, в цілому статистика демонструє, що частка «екологічно брудних» інвестицій в прямих іноземних інвестиціях вище, ніж середній аналогічний показник по всіх інвестиціях в основний капітал приймаючих держав, як розвинутих, так і країн, що розвиваються.

Гіпотеза про «заморожування» екологічного регулювання – тісно пов'язана з попередньою. Її прихильники більш помірні у своїх висновках: вони не стверджують, що країни послаблюють свою екологічне регулювання для залучення прямих іноземних інвестицій, але відзначають, що уряди країн, що розвиваються можуть відмовлятися від подальшого вдосконалення екологічного регулювання. В тих з країн, де екологічні норми фактично відсутні, екологічне регулювання може так і не отримати розвитку. Ця гіпотеза, як і попередня, отримала підтвердження лише в окремих випадках на основі

ситуаційного аналізу, оскільки оцінити дані про будь-які заходи щодо посилення екологічного регулювання, які не були реалізовані, статистично неможливо.

Гіпотеза про позитивний вплив прямих іноземних інвестицій на навколишнє середовище є результатом того, що екологічна практика іноземних інвесторів в окремих випадках може бути більш досконалою, ніж компаній з національним капіталом. Тому прямі іноземні інвестиції мають відносно менший негативний вплив на навколишнє середовище. Прихильники даного підходу також вважають, що приймаючі країни можуть конкурувати за прямі іноземні інвестиції шляхом вдосконалення свого екологічного регулювання. При цьому позитивний ефект прямих іноземних інвестицій для навколишнього середовища приймаючої країни виникає у разі, коли компанія-інвестор прагне до єдиного корпоративного стандарту екологічної практики, якщо він носить більш визначений і жорсткий характер, ніж національне регулювання приймаючої держави. Наприклад, у Росії з усіх нафтогазових компаній саме ТНК-ВР, в якій 50% належить іноземному інвестору, досить активно проводить очищення ґрунтів від забруднення нафтою, які успадковані нею разом з родовищами ще з радянських часів. Такі дії компанії «випереджають» вимоги російського законодавства в даній сфері.

В той же час державне регулювання у природоохоронній сфері на місцевому, національному та міжнародному рівнях – далеко не єдиний чинник формування екологічної практики ТНК. Більш того, для них воно не є повністю екзогенним. На ТНК припадає близько 1/4 світового виробництва товарів і послуг і 2/3 світової торгівлі, що дозволяє їм впливати на урядові рішення в діловій сфері, в тому числі й з екологічної точки зору. Наприклад, під тиском нафтового лобі конгрес США в березні 2005 р. зняв заборону на ведення господарської діяльності в Національному арктичному заповіднику на Алясці [1].

Прийняття рішення про вибір більш або менш досконалої екологічної практики залежить від стратегії розвитку компанії. Як правило, екологічні інвестиції мають значний термін окупності. Перехід на найкращу екологічну технологію може забезпечити переваги компанії в середньо-і довгостроковій перспективі з урахуванням тенденції до постійного посилення екологічного регулювання. Однак в короткостроковій перспективі витрати на екологічно орієнтовані рішення для керівництва компаній можуть стати не вигідними. Саме тому компанії, які планують свою діяльність на основі довгострокових (5-10 і більше років) стратегій, зацікавлені в переході на найкращу екологічну практику більше, ніж компанії з короткостроковими та середньостроковими горизонтом планування. У свою чергу, горизонт корпоративного планування залежить від таких факторів, як фаза життєвого циклу продукції компанії, структура її капіталу, а також «портфель» наявних технологій та обладнання.

Прикладом того, як екологічний чинник може вплинути на фінансову поведінку компанії, є British Petroleum (BP), яка на сьогодні є однією з найбільших енерговидобувних світових компаній, надаючи своїм клієнтам паливо для транспорту, енергетику для тепла і світла, роздрібні послуги та нафтохімічну продукцію для побутової діяльності. BP володіє серйозними

нафтопереробними і нафтохімічними потужностями, мережею АЗС, випускає масла під маркою Castrol. Доведені запаси ВР на 2009 р. становили 1,4 млрд. т рідких вуглеводнів, 1,26 трлн. куб. м природного газу. Також ТНК належать частки в 10 газопроводах і п'яти регазифікаційних терміналах в Північному морі. Крім того, компанія володіє 47% в газопроводі на Алясці, а також декількома приймальними терміналами для зрідженого природного газу в Мексиканській затоці. Підрозділ компанії ВР Solar є світовим лідером у виробництві та установці фотоелектричних елементів. Також, ВР – один з основних гравців водневої енергетики. Компанія будує водневі заправні станції, поставляє для них водень, бере участь у різних водневих демонстраційних проєктах по всьому світу [21].

На початку 2010 р. група British Petroleum посідає 10 місце серед найбільших компаній світу [21]. Але вже в 2011 р. спостерігається різке падіння усіх показників діяльності [22]. В результаті ВР займає 390 місце серед найбільших компаній світу, що свідчить про падіння в даному рейтингу на 286 позицій. Якщо за показником чистої виручки компанія залишає за собою 4 місце, то за активами займає 87, за рівнем ринкової капіталізації – 32 і останнє за чистим прибутком (чистий збиток – 3,719 млн. дол. США). Такі зміни у рейтингу відбулися в наслідок безпрецедентного зростання витрат компанії в результаті реалізації заходів щодо ліквідації аварії в Мексиканській затоці, відновленню довіри акціонерів, партнерів, громадськості.

20 квітня 2010 р. в Мексиканській затоці на нафтовидобувній платформі Deerwater Horizon під управлінням компанії British Petroleum в 80 км від узбережжя стався вибух. 11 людей загинуло, семеро були поранені, а платформа затонула, пошкодивши свердловину. Далі почався витік нафти, яку вдалося зупинити лише 4 серпня 2010 р. За рівнем негативного впливу на екологію ця аварія визнана однією з найбільших техногенних катастроф у світовій історії: щодня зі свердловини, розташованій на глибині близько 1,5 км, у воду виливалося до 1000 т нафти. Згідно з даними Flow Rate Technical Group [24], всього за час аварії у води Мексиканської затоки вилилося близько 800 тис. барелів нафти.

14 вересня 2011 р. була опублікована доповідь Бюро з управління, регулювання та охорони океанських енергоресурсів і Берегової охорони США [25], в якій було виявлено 35 причин, які спричинили вибух, пожежу та розлив нафти. З 21 причини єдиним винуватцем була визнана компанія ВР – власник платформи, в 8 причинах вина ВР визнана частковою. Також вина виявлена в діях власника родовища швейцарської компанії Transocean і американської компанії Halliburton – підрядної організації, що проводила глибоководне цементування свердловини. Головною причиною катастрофи визнано прагнення ВР скоротити витрати по розробці свердловини, заради чого вона знехтувала низкою норм безпеки (брак інформації, невдала конструкція свердловини, недостатнє цементування і зміни в проєкті).

Такий стан речей не міг не вплинути на фінансову політику British Petroleum, яка заздалегідь почала готуватися до можливих багатомільярдних витрат на ліквідацію всіх наслідків катастрофи, зокрема, почавши розпродаж

свого майна. У липні 2010 р. компанія оголосила про продаж газових активів і газопереробних заводів американської компанії Apache за 7 млрд. дол. США. Пізніше компанія створила фонд Gulf Coast Claims Facility, з якого здійснюється компенсація збитків. Всього в даному фонді було зарезервовано 20 млрд. дол. США.

2010 р. був дуже складним роком для BP і наслідки трагічних подій в Мексиканській затоці через розлив нафти будуть ще довгий час впливати на фінансову політику компанії. BP змушена здійснювати комплекс заходів щодо відновлення узбережжя в Мексиканській затоці, а також громадської думки, розуміючи свої екологічні, громадські та політичні зобов'язання. Саме тому, у фінансовій політиці BP зосередилася на зміцненні своїх сильних сторонах з метою систематичного управління операційними ризиками; одним з головних завдань 2010 р. було визначено відновлення довіри партнерів шляхом демонстрації здатності управляти ризиками у сфері власного впливу; компанія розбила і реалізувала комплекс заходів щодо відновлення довіри серед своїх акціонерів, зберігши конкурентні позиції в секторі. Крім того, BP зосередилася на створенні доходів акціонерів через безпечну та відповідальну розвідку, розробку і виробництво викопного палива; виготовлення, переробку та поставку найкращою і більш досконалою продукції з низьким вмістом вуглецю в майбутньому. Крім того, стратегія 2010 р. була спрямована на підвищення компетенцій, безпеки, надійності персоналу; на подальшу модернізацію; збереження потенціалу для реінвестування.

Виконуючи свої зобов'язання і працюючи над відновленням довіри, компанія BP взяла на себе зобов'язання сплатити всі законні вимоги фізичних осіб, підприємств та урядів в результаті інциденту в Мексиканській затоці. В рамках спецпрограми, створеної для запобігання наслідків у Мексиканській затоці, Група розпорядилася виплатити зі своїх доходів до 30 млрд. дол. США до кінця 2011 р.

Одним із основних напрямів фінансової діяльності BP після аварії було активне управління ліквідністю з метою задоволення потреби в грошових коштах для розвитку, зберігаючи при цьому чистий коефіцієнт заборгованості в нижньому діапазоні від 10% до 20%. Грошові кошти та їх еквіваленти на кінець 2010 р. становили 18,6 млрд. дол. США, коефіцієнт чистого боргу 21%.

В результаті аварії спостерігається значне падіння вартості акцій BP на Лондонській фондовій біржі. Якщо до катастрофи вартість 1 акції BP становила 655 пенсів, то 25 червня 2010 р. вона знизилась до найнижчої – 296 пенсів. Однак врівноважені фінансові рішення, у тому числі перегляд дивідендної політики, дозволило з 1 січня 2011 р. відновити щоквартальні виплати дивідендів, які вже в березні 2011 р. склали 7 центів на акцію, що сигналізувало про здатність компанії виконувати свої зобов'язання, продовжуючи інвестувати в бізнес для росту і капіталізації. Вартість акцій вже 8 лютого 2011 р. зросла до 493 пенсів.

Фінансові наслідки аварії вплинули й на управління активами. Всього капітальні витрати, що включають придбання та обмін активами, в 2010 р. досягли 17,8 млрд. дол. США (2009 р. – 14,9 млрд. дол. США та 2008 р. – 22,2

млрд. дол. США). У 2010 р. BP придбала глибоководні площі для розробки та перспектив в Мексиканській затоці в США і додаткову частку в управлінні Azeri-Chirag-Gunashli (ACG) в Каспійському морі за 2,9 млрд. дол. США в рамках угоди в розмірі 7 млрд. дол. США з Devon Energy. Всього надходження від продажу активів у 2010 р. становили 17 млрд. дол. США, зокрема, за рахунок продажу Пермського басейну в США, газових активів в Західній Канаді, у розмірі 7 млрд. дол. США; продаж Apache Corporation дослідних концесій в Західній Пустелі в Єгипті; одержання авансу 6,2 млрд. дол. США за операціями, завершеними в 2011 р. (продаж частки участі BP у Pan American Energy в розмірі 3,5 млрд. дол. США компанії Bridas Corporation; депозитів контрольного пакету в Венесуелі і В'єтнамі розміром 1 млрд. дол. США компанії TNK-BP; родовища, видобування та транспортування природного газу і нафти в Колумбії вартістю 1,3 млрд. дол. США консорціуму Esorpetrol і Talisman.

Також BP виділила на нафтопереробку і збут загальну суму 1,8 млрд. дол. США, в яку було включено договір з Delek Europe про придбання французького палива в роздріб, з Puma Energy про придбання дозволу на збут палива в Ботсвані, купівлю нестратегічних трубопроводів і терміналів в США, частки в компанії Petronas з виробництва етилену і поліетилену в Малайзії і частки на ф'ючерсній біржі.

Не зважаючи на фінансові труднощі, у 2010 р. почали працювати три крупних проекти: проект In Salah Gas в Алжирі, Great White field в Мексиканській затоці, Noel field в Канаді.

Аналіз діяльності BP у 2010 р. дозволяє визначити, що найбільш важливими досягненнями цього року є [29]:

- прийняття остаточних рішень по інвестуванню 15 проектів, з очікуваними загальними чистими капітальними інвестиціями для BP у розмірі 20 млрд. дол. США;

- доступ до нових ресурсів – в Азербайджані, Китаї, Мексиканській затоці, Індонезії, на берегах Північної Америки і Великобританії; відкриття Nodda в Єгипті, першого глибоководного Oligocene в західній частині дельти Нілу;

- збільшення виробництва TNK-BP на 2,5% в 2010 р. порівняно з 2009 р.;

- підписання угод про розпорядження майже 22 млрд. дол. США непрофільних активів у відповідності зі стратегією через розлив нафти в Мексиканській затоці [28];

- поліпшення загальної фінансової продуктивності, в основному за рахунок сильної оперативної діяльності на всіх підприємствах BP, продовження програм підвищення ефективності і більш сприятливих умов переробки;

- досягнення рекордного обсягу виробництва нафтохімії та високих показників по мастильним матеріалам;

- запуск виробництва на новому спільному підприємстві з виробництва ацетилу в Нанкіні (Китай);

- продаж 15% акцій BP Ethylene Malaysia Sdn Bhd (EMSB) та 60% частки в Polyethylene Malaysia Sdn Bhd (PEMSB) для Petronas.

У квітні 2011 р. ВР подала судові позови на суму 40 млрд. дол. США до трьох компаній, які, на її думку, стали винуватцями аварії на платформі: Transocean (власник і оператор Deepwater Horizon), Halliburton (проектор цементної «пломби» для свердловини) і Cameron (виробник неспрацювавших пристроїв для блокування свердловини у випадку аварії). Місяцем потому японська компанія Mitsui&Co, яка була співвласником проекту, в рамках якого працювала платформа Deepwater Horizon, оголосила про виплату компенсації в розмірі 1,1 млрд. дол. США на користь ВР. Однак на початку 2012 р. федеральний суд США ухвалив рішення про те, що основним відповідачем за позовами про стягнення матеріальної відповідальності повинна бути сама ВР, а її партнери-підрядники не повинні брати участь у відшкодуванні збитків.

У квітні 2012 р. ВР досягла остаточної угоди з особами, якими було завдано збитків у результаті аварії. Компанія зобов'язалася виплатити 100 тисячам американським позивачам (серед них власники готелів, ресторанів, рибалки тощо) компенсацію загальною сумою 7,8 млрд. дол. США. [30]

До основних економічних наслідків аварії слід віднести [31]:

- Значні збитки риболовецької галузі промисловості США;
- Втрата робочих місць співробітників риболовецьких і нафтових компаній, які працюють в регіоні аварії;
- Значне зниження темпів зростання нафтової індустрії США в результаті введення санкцій на глибоководне буріння свердловин;
- Зниження енергетичної незалежності США від зовнішніх постачальників вуглеводневого палива;
- Зростання потреби в інтенсивному пошуку альтернативних джерел енергії з метою збереження енергетичної безпеки США.

Сучасна глобальна фінансова і економічна нестабільність посилює певні ризики, пов'язані з інтересами суб'єктів господарювання. Нафта і газ залишаються нестабільними за середньою ціною, й прибуток компанії залежить від змін попиту і пропозиції. Це, відповідно, загострює конкуренцію на всіх підприємствах й впливає на витрати і прибуток. У той же час, уряд стикається з сильним тиском на державні фінанси, що може підвищити мотивацію держави втручатися в фінансову та нормативну бази нафтової і газової промисловості, в тому числі шляхом підвищення ризику збільшення оподаткування. Крім того, будь-які зміни фінансово-економічної ситуації у світі можуть мати негативні наслідки для третіх сторін, з якими співпрацює або могла б співпрацювати ТНК. Окрім того, це буде мати безпосередній вплив й на результати діяльності ВР, його фінансовий стан і ліквідність. Група ВР також схильна до фінансових ризиків, які впливають із специфіки діяльності ТНК, а також в наслідок використання фінансових інструментів, зокрема: ринкові ризики, пов'язані з цінами на товари, валютними курсами, процентними ставками, цін на акції; кредитні ризики та ризик ліквідності. Тому компанія ВР розробляє спеціальну систему управління фінансовими ризиками, яка формується через встановлення стандартів та інших видів контролю. Опис основних ризиків ВР і відповідних заходів щодо їх мінімізації представлено в табл. 1.

Основні напрями управління фінансовими ризиками British Petroleum

Характеристика	Заходи щодо управління
Ринкові ризики, пов'язані з цінами на ресурси і освоєнням ринків	
<p>Нафта, газ і цін на продукцію є предметом міжнародного попиту і пропозиції. Політичні події та результати рішень ОПЕК, зокрема, можуть впливати на світові запаси і ціни на нафту. Підвищення цін на нафту, як правило, супроводжується зростанням фіскального навантаження, інфляції витрат і підвищенням бар'єрів доступу до ресурсів. А отже, підвищення цін на нафту не може поліпшити стан продуктивності в ТНК. У додаток до негативного впливу на доходи, прибуток і рентабельність в результаті падіння цін на нафту і природний газ, низька вартість чи інші низькі показники в довгостроковій перспективі призведуть до подальшого перегляду в бік погіршення властивостей нафти і природного газу в ВР.</p> <p>Ринковий ризик – це ризик або невизначеність, пов'язана з можливою зміною цін на ринку і їх впливом на майбутню діяльність ВР. Це стосується не лише впливу на ВР зміни цін на нафту, природний газ і електроенергію (ризик зміни цін на сировинні товари), а й на валютні курси, процентні ставки, ціни на акції, а в подальшому й на зобов'язання або очікуємі майбутні грошові потоки.</p>	<p>В довгостроковій перспективі такі процеси можуть призвести до знецінення окремих господарських операцій ВР, а, значить, до істотного впливу на результати діяльності Групи. Так, тривалий період низьких цін на нафту може вплинути на здатність компанії підтримувати свої довгострокові інвестиційні програми з подальшим впливом на темпи зростання, доходи акціонерів (включаючи дивіденди і викуп акцій), ціну акцій. Період спаду світової економіки може вплинути на попит на продукцію ВР і ціни її реалізації, а також на життєздатність ринків в цілому. Підвищення рентабельності може бути нестійким в обох випадках, як при надлишку, так і при нестачі пропозиції на різних регіональних ринках.</p> <p>Сектор хімічної промисловості також характеризується коливаннями попиту і пропозиції на ринку нафтопродуктів з подальшим впливом на ціни і прибутковість.</p> <p>Тому ВР розробила систему контролю за ризиками, спрямовану на управління нестабільністю, характерну окремим напрямом діяльністю ВР.</p> <p>Заходи щодо впливу на ринкові ризики визначаються на основі коливання цін на ринку і тому Група використовує методи визначення високого ризику. Ці методи засновані на варіаційній / коваріаційній моделі Монте-Карло і визначають статистичні показники ринкових ризиків, що впливають з можливих майбутніх змін у ринкових цінах протягом 24-годинного періоду. Так, Рада Групи ВР в 2009 р. визначила ліміт 100 млн. дол. США на управління такими ризиками і підтримку торговельної діяльності.</p>
Ризики, пов'язані зі зміною клімату	
<p>Відповідні змін законодавства, правил і зобов'язань, пов'язаних зі зміною клімату, можуть призвести до суттєвих витрат капіталу, збільшення оподаткування, зниження рентабельності через зміни в операційних витратах. В результаті зміни в</p>	<p>Недотримання екологічних законів, правил і дозволів може призвести до збитку для навколишнього середовища.</p>

<p>доходах можуть вплинути на стратегічні можливості зростання компанії.</p>	
<p>Соціально-політичні ризики</p>	
<p>ВР здійснює діяльність у країнах, де відбуваються постійні зміни в політичній, економічній і соціальній сферах. В окремих країнах не виключені зміни в нормативно-правовій базі, експропріація або націоналізація власності, громадські заворушення, страйки, військові дії і повстання. Усі ці процеси негативно впливають на умови господарювання. При цьому можна спостерігати не лише порушення роботи, а й повне припинення діяльності компанії в цій країні. В результаті, будуть обмежені або припинені заходи з розвитку в галузі, інвестиції; обсяг виробництва ВР буде скорочуватися; можуть з'явитися додаткові втрати.</p>	<p>ВР ставить перед собою високі стандарти корпоративного управління і прагне поліпшити якість життя через продукцію та послуги, які надає компанія. Якби ВР не підтримувала або не просувала економічний і соціальний прогрес в суспільстві, то репутація ТНК і акціонерна вартість могла б значно постраждати.</p>
<p>Стратегічні ризики, пов'язані з конкуренцією</p>	
<p>Існує сильна конкуренція в нафтовій, нафтохімічній, газовій промисловості та інших суміжних галузях, в поставках палива для торгівлі, промисловості і домашніх господарств. Конкуренція чинить тиск на ціни на товари, впливає на маркетинг нафтопродуктів і вимагає постійної уваги щодо по зниження витрат і підвищення ефективності.</p>	<p>Реалізація стратегії ВР вимагає постійного технологічного прогресу і інновацій, включаючи розробки в розвідці, видобутку, переробці, технологіях у виробництві нафтохімічної продукції, а також розробки в галузі технологій, пов'язаних з використанням енергії. Продуктивність може бути знижена, якщо конкуренти будуть розвивати або набувати права на технології, яких потребує ВР. Крім того, недотримання стандартів якості продукції може завдати шкоди людям і навколишньому середовищу, призвести до втрати клієнтів.</p>
<p>Ризики, пов'язані з інвестиційною ефективністю</p>	
<p>Зростання ВР в органічному секторі залежить від якості портфеля інвестиційних проектів та своєчасного і повного фінансування найкращих з них.</p>	<p>Неефективний вибір інвестицій може призвести до втрати прибутку і більш високих капіталовкладень.</p>
<p>Ризики, пов'язані з ліквідністю, фінансовим потенціалом і фінансові ризики</p>	
<p>Комерційний кредитний ризик вимірюється і контролюється для того, щоб визначити загальні кредитні ризики Групи. Світова фінансова криза, яка торкнулася банки та інші сектори економіки, впливає на здатність контрагента виконувати свої фінансові зобов'язання перед Групою. Це також впливає на здатність ТНК залучати</p>	<p>Група ВР створила фінансову основу для забезпечення того, щоб підтримувати необхідний рівень ліквідності та фінансової стійкості з тим, щоб обмежити рівень інвестування в ризики фінансових інструментів. Нездатність діяти в рамках фінансової системи ВР може призвести до фінансових труднощів, до втрати доходу</p>

<p>капітал для фінансування росту. Ціни на сиру нафту, як правило, встановлюється в доларах США, а продаж нафтопродуктів може відбуватися в різних валютах. Тому коливання валютних курсів призводить до впливу на основні витрати і доходи.</p>	<p>акціонерів. Нездатність адекватно визначити кредитні ризики може призвести до фінансових втрат компанії.</p>
<p>Ризики, пов'язані з впливом держави на нафтогазову промисловість</p>	
<p>Нафтова промисловість є предметом регулювання і втручання держави у всьому світі в таких питаннях як розвідка і видобування, встановлення конкретних зобов'язань по бурінню, навколишньому середовищу, здоров'ю та управлінню безпекою, за контролем розвитку. У деяких країнах можлива націоналізація, експропріація, анулювання або відмова в продовженні договорів.</p>	<p>ВР торгує нафтою, нафтопродуктами, газом на регульованих ринках сировинних товарів. Нездатність реагувати на зміни в правилах торгівлі може призвести до погіршення умов, збитків, зниження репутації ВР. В результаті введення нових законів і правил або ін., зокрема, зміна системи оподаткування, буде потребувати від компанії скорочення виробництва або припинення функціонування певних операцій, що призведе до додаткових втрат.</p>
<p>Ризики, пов'язані з безпекою на виробництві</p>	
<p>В основі діяльності ВР є небезпека, що потребує постійного нагляду та контролю. Існують ризики збою технічної цілісності та втрати герметичності вуглеводнів та інших небезпечних матеріалів на робочих місцях або трубопроводах.</p>	<p>Нездатність управляти цими ризиками може привести до травм або загибелі людей, нанесенню шкоди навколишньому середовищу або втрат виробництва і репутації ВР. Нездатність забезпечити безпечні умови для працівників ТНК і громадськості може призвести до травм або загибелі людей. Загроза безпеці вимагає постійного нагляду та контролю, зокрема, що стосується можливих терористичних актів проти заводів і офісів, трубопроводів, перевезень, комп'ютерних систем, що може серйозно порушити діяльність і завдати шкоди людям.</p>
<p>Ризики, пов'язані з бурінням, видобутком і транспортуванням</p>	
<p>Розвідка та видобуток вимагають значних інвестицій та можуть бути небезпечними природними явищами через фактор невизначеності, в тому числі, через фізичні характеристики нафти та газових родовищ. Вартість буріння або експлуатація свердловин часто невизначена.</p>	<p>Усі види транспортування вуглеводнів пов'язані з ризиком. Тому розглядаються варіанти скорочення, можливості відкласти або скасувати бурові роботи через ряд факторів, зокрема несподівані умови буріння, тиску або порушення в геологічних формаціях, відмови устаткування або аварій, несприятливих погодних умов і дотримання урядових вимог. Розгерметизація вуглеводнів та інших небезпечних речовин може відбутися в результаті аварій під час перевезення різними видами транспорту: автомобільним, залізничним, морським або трубопровідним. Це є важливим ризиком у</p>

	зв'язку з потенційним впливом на навколишнє середовище і людей.
Ризики, пов'язані з безперервністю діяльності та відновленням після збоїв ТНК	
Плани повинні реалізовуватися далі або відновлювати діяльність після порушень чи інцидентів.	Нездатність відновити або вирішити критичні ситуації на узгодженому рівні і в узгоджені терміни буде подовжувати дію будь-яких збоїв і може серйозно вплинути на діяльність в цілому.
Антикризове управління	
Плани і можливості з антикризового управління мають важливе значення для вирішення надзвичайних ситуацій на всіх рівнях діяльності ВР.	Якщо вони не відповідають відповідним вимогам або посилюють зовнішньою або внутрішньою кризою, це серйозно порушить діяльності всіх підрозділів ТНК в цілому.

Джерело [29]

Отже, можна узагальнити, що прагнення бути конкурентоспроможним учасником ринку змушує British Petroleum, не дивлячись на проблеми, пов'язані з ліквідацією аварії в Мексиканській затоці, виконувати умови сталого розвитку ТНК. У зв'язку з цим, продовжуються інвестиції в модернізацію виробничих потужностей для зниження витрат, досягнення найкращого використання виробничих потужностей і формування запасів. ВР продовжує вивчати можливості інвестування власного капіталу в швидкорослі, які не є членами ОЕСР, країни. Компанія також продовжує селективні інвестиції в міжнародні підприємства, у тому числі по виробництву нафтопродуктів та мастильних матеріалів, де має потенціал власного розвитку. Велика увага приділяється альтернативній енергетиці. ВР відмовилася від діяльності у сфері енергії сонця, проте є лідером у розробці передових видів біопалива, екологічно чистих енергетичних технологій, в тому числі водневої енергетики. ВР планує грати центральну роль в прийнятті рішень щодо світових потреб вуглеводню. Також компанія розглядає можливість підвищення частки на ринку природного газу, роль якого можливо виросте, як щодо чистої енергії, так і під час переходу до низького вмісту вуглецю.

Список використаних джерел:

1. World Investment Report, 2010. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unctad.org/en/docs/wir2010_en.pdf
2. Монреальський протокол по веществам, разрушающим озоновый слой. – UNEP, 1987. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pdf/montreal.pdf
3. Heerings H. The Elusive Saviors. Transnational Corporations and Sustainable Development / H. Heerings, I. Zeldenrust. – Utrecht, 1998. [Електроний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.xs4all.nl/~contrast/elusive/book.html>
4. О состоянии и об охране окружающей среды Российской Федерации в 2003 г.: гос. докл. / М-во природ. ресурсов Рос. Федерации. – М.: Гос. центр экол.

- программ, 2004. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.mnr.gov.ru/part/?pid=216>
5. Герасимчук И. Экология и экономический рост в России. / И. Герасимчук // *Мировая энергетика*. – 2008. – № 11/12 (59). – С. 84-86.
 6. Пискулова Н.А. Экологические аспекты повышения конкурентоспособности российских ТНК на рынке сжиженного природного газа / М.В. Бабаева, Н.А. Пискулова. // *МИР (Модернизация. Инновации. Развитие.)* – 2011. – № 2(6). – С. 43-49.
 7. Daly H. E. Towards some operational principles of sustainable development. / H. E. Daly. // *Ecological Economics*. – 1990. – Vol. 2. – № 1. – P. 1-6.
 8. Перелет Р. А. Экономика и окружающая среда: англо-русский словарь-справочник. / Р. А. Перелет. – М.: Прогресс, 1996. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://oecdmoscow.9.com1.ru/rusweb/rusfeder/5/10/gloss.htm>
 9. Rennings K. Steps towards indicators of sustainable development: linking economic and ecological concepts. / K. Rennings, H. Woggering. // *Ecological Economics*. – 1997. – Vol. 20. – № 1. – P. 25-36.
 10. Глобализация: экологические аспекты. / Н.А. Пискулова. // *Международные экономические отношения в эпоху глобализации*. – М.: МГИМО-Университет, 2005. – С. 30-35.
 11. Esty D.C., Winston A.S. Green to Gold: How Smart Companies Use Environmental Strategy to Innovate, Create Value and Build Competitive Advantage. – Yale University Press. – October 9. – 2006.
 12. Cohen M.A. Does the Market Value Environmental Performance? / S. Konar, M.A. Cohen. // *Review of Economics and Statistics*. – May 2001. – Vol. 83, No. 2.
 13. UN Environment Head says World at Green Economy Crossroads on Eve of G8 Summit. – London, 7 July 2009. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?DocumentID=492&ArticleID=6258&l=en>
 14. Global Market Review. // *Environmental Business Journal*. – 2006. – Vol. XIX, № 5-6. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://environmental3industry.com/globalmarket.html>
 15. Global Trends in Green Energy 2009: New Power Capacity from Renewable Sources Tops Fossil Fuels. – UNEP, 2010.
 16. Green Growth: Overcoming the Crisis and Beyond. – OECD, Paris. 2009.
 17. Meeting of the OECD Council at Ministerial Level, Green Growth Strategy Interim Report: Implementing Our Commitment for a Sustainable Future. – OECD, Paris. – 27-28 May 2010.
 18. Catalysing low-carbon growth in developing economies. // UNEP and Partners. – October 2009.
 19. Global Trends in Sustainable Energy Investment. United Nations Environment Programme and New Energy Finance, 2010. // *Renewables 2010 Global Status Report*. REN21 Secretariat. Paris, 2010.
 20. Герасимчук И.В. Экологический фактор в деятельности транснациональных корпораций./ И.В. Герасимчук. // *Пространство и время в мировой политике и международных отношениях*. – М.: МГИМО-Университет, 2007. – Т. 5: *Международное экономическое сотрудничество в глобальном мире* / под ред. Н. Н. Ливенцева. – С. 93-98.

21. Взрыв на нефтяной платформе у побережья США не привел к утечке нефти. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rian.ru/incidents/20100423/225975991.html>
22. Forbes The Global 2000 (на 21.04.2010 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.forbes.com/lists/2010/18/global-2000-10_The-Global-2000_Rank.html
23. Forbes The Global 2000 (на 20.04.2011 г.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.forbes.com/global2000/#p_4_s_acompanyRankOverall_OilGasOperations_All_All
24. White J. Economic impact of Gulf of Mexico oil spill varies by industry. / J. White. // NOLA.com: New Orleans newspaper. – 2010. – № 5.[Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.nola.com/news/gulf-oil-pill/index.ssf/2010/05/economic_impact_of_gulf_of_mex.html.
25. The Economic Impact of the Gulf of Mexico Offshore Oil and Natural Gas Industry and the Role of the Independents. // NOIA: National Ocean Industries Association. – July 21, 2010. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.noia.org/website/download.asp?id=39991>
26. BP at a glance. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.bp.com/sectiongenericarticle.do?categoryId=3&contentId=2006926>
27. BP Annual Report and Form 20-F. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.bp.com/BP_Annual_Report_and_Form_20F.pdf
28. BP: Annual Report and Accounts-2010.
29. BP: Annual Report and Accounts-2009.
30. Гвоздина М. BP заплатит больше./ М. Гвоздина. // Общество. – 17.01.2012.
31. Ворошилов Д. Экономический ущерб от утечки нефти в Мексиканском заливе. / Д. Ворошилов. // РИА НОВОСТИ. – 27.03.2011. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://eco.ria.ru/business/20110327/358234977.html>.